

Martynas Počobutas-Odlianickis – matematikas, astronomas, švietėjas

Marcin Poczobutt-Odlanicki – Mathematician, Astronomer, Educator

Jokūbas SŪDŽIUS¹

¹ Vilniaus universitetas, Fizikos fakultetas, jokubs.su@yahoo.com

¹ Vilnius University, Faculty of Physics, jokubs.su@yahoo.com

DOI: <https://doi.org/10.15388/Klimatokaita.2020.1>

Žymusis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) XVIII a. mokslininkas ir vienas iš LDK švietimo sistemos kūrėjų Martynas Počobutas-Odlianickis gimė 1728 m. spalio 30 d. Solómienkoje (dab. Gardino rajonas). 1745 m. baigęs Gardino jėzuitų kolegiją įstojo į Jėzuitų ordiną. 1748–1754 m. studijavo Slucke, Polocke ir Vilniuje. 1754–1756 m. Prahoje studijavo matematiką ir astronomiją. 1757–1760 m. tęsė studijas Vilniaus universitete, o 1761 m. išvyko į užsienį gilinti astronomijos žinių ir praktinių stebėjimų įgūdžių. Dirbo Marselio, Avinjono, Genujos ir Neapolio observatorijose.

Pirmuosius astronominius Počobuto stebėjimus aprašė prancūzų astronomas Aimé-Henri Paulianas (1722–1802). 1764 m. grįžęs į Vilnių Počobutas jau buvo pasiekęs tarptautinio pripažinimo ir buvo paskirtas Vilniaus universiteto matematikos ir astronomijos profesoriumi bei astronomijos observatorijos direktoriumi. Jis vadovavo astronomijos observatorijos rekonstrukcijai, aprūpino ją moderniais to meto astronomijos instrumentais. Počobutas ir jo padėjėjai stebėjo Saulės sistemos planetas, Saulės ir Mėnulio užtemimus, kometas, o XIX a. pradžioje – ir ką tik atrastus asteroidus Cererą, Paladę ir Junoną. 1766 m. Počobutas patikslino astronomijos observatorijos geografines koordinates ir už tai karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis 1767 m. jam suteikė karališkojo astronomo titulą, o observatorija buvo pavadinta karališkąja. Be to, Počobutas kartu su kitais astronomais nustatė daugiau kaip 20 Lietuvos ir Latvijos vietovių koordinates.

1777 m. Počobutas išskyrė ir aprašė nedidelę žvaigždžių grupę Gyvatnešio ir Gyvatės žvaigždynų sandūroje. Šią grupę jis įvardijo kaip naują žvaigždyną ir karaliaus garbei pasiūlė jį pavadinti Poniatovskio Tauru. Pirmą kartą šis žvaigždynas pažymėtas 1795 m. Jeano Fortino (1750–1831) dangaus atlase. Žvaigždynas taip pat buvo pažymėtas kai kuriuose kituose XIX a. pradžios dangaus atlasuose, bet visuotinio pripažinimo nesulaukė ir ilgainiui buvo užmirštas. Iš Saulės sistemos planetų svarbiausieji yra Merkurijaus stebėjimai, kuriuos prancūzų astronomas Josephas Jérôme'as de Lalande'as (1732–1807) panaudojo šios planetos efemeridėms apskaičiuoti.

1770 m. Počobutas pradėjo reguliarius meteorologinius stebėjimus, kuriuos 1774 m. aprašė prancūzų meteorologas Louis Cotte (1740–1815). Observatorijai Počobutas vadovavo iki 1807 m. Panaikinus Jėzuitų ordiną (1773 m.) Počobutas įsijungė į Edukacinės komisijos veiklą ir dėjo daug pastangų, kad Vilniaus jėzuitų akademija būtų pertvarkyta į LDK Vyriausiąją mokyklą, kurios rektorius pareigas jis ėjo 1780–1799 m. 1774–1791 m. buvo savaitraščio *Gazety Wileńskie* („Vilniaus laikraščiai“) redaktorius. Počobutas visokeriopa rėmė 1794 m. sukilimą. Pablogėjęs sveikatai 1808 m. persikėlė į Daugpilio jėzuitų vienuolyną. 1810 m. vasario 20 d. čia jis ir mirė.